

PAPER DETAILS

TITLE: Dis Politika'nin Belirlenmesinde Ulusal Güvenlik Algisinin Rolü

AUTHORS: Abdulkadir BAHARÇIÇEK,C Emek INAN

PAGES: 101-120

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/39488>

Dış Politika'nın Belirlenmesinde Ulusal Güvenlik Algısının Rolü

Abdulkadir BAHARÇİÇEK¹ C. Emek İNAN²

Özet

Devletler ekonomik, siyasal sosyal ve benzeri çıkarlar elde etmek, diğer devletlerin davranışlarını etkileyebilmek için dış politika tercihleri oluşturmaktadır. Ulusal güvenlik kavramı devletlerin dış politika tercihlerinin oluşturulmasında temel dayanak noktalarından biridir. Bu makale ulusal güvenlik algısının dış politika tercihlerinin belirlenmesindeki rolünü konu almaktadır. Bu nedenle de güvenlik ve ulusal güvenlik kavramları tarihsel ve kuramsal olarak analiz edilerek, ulusal güvenlik algısının dış politika üzerindeki etkisi vurgulanmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Güvenlik, Ulusal Güvenlik, Ulusal Güvenlik Algısı.

The Role National Security Perception on the Formation of Foreign Policy

Abstract

States form and implement foreign policy in order to influence and alter the behavior of other states. National security is one of the fundamental base upon which foreign policy is formulated. This article tries to clarify the role of national security perception on the formation of foreign policy. For this aim, the terms “security” and “national security” will be discussed and their impact on the process of the formation of foreign policy will be analyzed.

Key Words: Security, National security, National Security Perception.

¹ Doç. Dr. İnönü Ünv. İ.İ.B.F. abdulcadir.baharcicek@inonu.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr. İnönü Ünv. İ.İ.B.F. emek.sarigul@inonu.edu.tr

1. Giriş

Tarihin her döneminde devletler çıkarlarını sağlamak için dış çevrelerine yönelik bazı eylemlerde bulunmuş, dış dünyaya karşı bazı tutum ve davranışlar belirleyip uygulamaya koymuşlardır. Küreselleşmenin çok ileri bir aşamaya geldiği 21. yüzyılda ise devletler “çıkar” elde edebilmek için belki de her zamankinden daha fazla dış çevrelerine karşı bazı tutumlar takınmak zorunda kalmışlardır. Geçmişte kendisini dünyanın geri kalan siyasal aktörlerinden ayırarak, mümkün olduğu kadar tek başına, başka devletlerle ilişki kurmadan ve uluslararası sistemin dışında kalarak yaşamak daha kolay iken, günümüz uluslararası sisteminde bu dış politika yönteminin uygulanması nerede ise imkânsız hale gelmiş bulunmaktadır. Daha da önemlisi, her devlet hemen her alanda dışa dönük birçok karar alıp uygulamak zorunda kalmıştır, çünkü bazı amaçlara ulaşmak için dışa dönük tutum takınılması zorunlu hale gelmiştir.

Devletler dış çevrelerine yönelik tercihlerde bulunup uygulamaya koyarlarken genellikle bunu ülke menfaatlerinin bir gereği olarak yaptıklarını söyler. Bu menfaatlerin neler olduğu ise her zaman tartışma konusu olmuştur. Bununla birlikte tartışma konusu olamayan bir menfaat türü ise güvenlik çıkarları olarak ortaya çıkmaktadır. Devlet denilen siyasal aktörlerin ortaya çıktığı ilk günden günümüze kadar geçen süre içerisinde güvenlik çıkarları her zaman devletlerin dış politika tercihlerinin şekillenmesinde birinci derecede etkili olmuştur. Bu makalede güvenlik ve ulusal güvenlik kavramları ele alınacak ve güvenlik algısının dış politika tercihlerinin şekillenmesinde hangi ölçüde etkili olduğu analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu amaçla öncelikle “dış politika”, “dış politikada karar alma süreci”, “karar-alıcılar” ve karar alma sürecinde etkili olan faktörlere değinildikten sonra, “güvenlik”, “ulusal güvenlik” ve “güvenlik algısının” dış politika tercihleri üzerindeki etkileri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2. Kavramsal Çerçeve

Uluslararası ilişkiler alanından kullanılan dış politika iki kelimeden oluşan bir kavram olup, öncelikle “dış” ve “politika”nın ne ifade ettiğine bakmak gerekmektedir. “Dış” denildiğinde genel olarak bir ülkenin sınırları dışında kalan alanın tamamı anlaşılabilir. Fakat biraz daha ayrıntılı bakıldığında “dış”ın neresi olduğu, nerede başladığı, nereleri veya hangi yapıları kapsadığı gibi soruların cevabının da çok kolay verilemediği görülebilir. Örneğin, “dış”, ülke sınırları dışında kalan tüm evren olarak düşünülebilir. Fakat aynı zamanda “dış” diğer bütün ülkeler olarak da algılanabilir. Diğer yandan “dış” aynı zamanda devlet dışı siyasal aktörleri de kapsamaktadır. Bununla birlikte bir devletin kurduğu veya üyesi olduğu uluslararası kurumların “dışsalılığı” tartışılabilir. Öte yandan, karşılıklı bağımlılığın çok ileri düzeylere ulaştığı günümüz uluslararası sisteminde “dış” ve “iç” ayrımının sınırlarla ortaya konulması da ne kadar gerçeği yansıtmaktadır ayrı bir tartışma konusudur. Geleneksel yaklaşım dış politikanın iç politikadan farklılığını ifade ederken, çoğulcu yaklaşımlar bu farkın aslında çok az olduğunu ve ayrım yapmanın zor olduğunu iddia etmektedirler (White, 1989: 16).

“Politika” ise ne olduğu konusunda belki de daha fazla uzlaşmanın olduğu bir kavram gibi görünmektedir. Bununla birlikte bu kavramın iktidar mücadelesi, sınıf mücadelesi,

çatışma, işbirliği, kaynakların bölüşümü gibi bazen birbirinden tamamen farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir (Arı, 2008, 36). Arı (2008: 39), politikayı “insanların belli amaçlara ulaşmak... için giriştikleri ve zaman zaman işbirliği ve uzlaşma ve zaman zaman çatışma biçiminde ortaya çıkabilen bir stratejik etkileşim süreci olarak” tanımlamaktadır.

Dış politika konusunda bazı düşünürler “dış” kavramı üzerinde yoğunlaşırlarken, bazıları ise “politika” boyutunu öne alarak kavramı tanımlamaktadırlar (Gözen, 2001, 3). Holsti’ye (1992: 9) göre dış politika bir devletin ihtiyaçları, arzuları ve kapasitesi çerçevesinde, karar-alma süreci ile belirlenen ve bu amaçları elde etmek için dış çevresine dönük siyasal nitelikli tutum ve davranışları olarak ifade edilebilir. Özetleyecek olursak dış politika bir devletin bazı çıkarları elde etmek için belirleyip kendi dışında kalan dünyaya (diğer siyasal aktörlere) yönelttiği eylemler olarak görülebilir. Burada ifade edilmesi gereken önemli husus bu eylemlerin yöneltildiği “alanın” devletin hükümlerlik alanı dışında olması gerçeğidir.

Kısaca açıklığa kavuşturulması gereken bir diğer konu ise dış politikada kararların nasıl bir süreçte alındığı ve karar-alma süreci üzerinde hangi unsurların etkili olduğu konusudur. Karar-alma süreci uzun yıllar, devletin rutin bir işi olarak görülmüştür. Bugün ise dış politika eylemleri kararların bir ürünü olarak görülmekte ve kararların alınma şeklinin karar üzerinde bir etkisi olduğu ifade edilmektedir. Politika amaçlı bir faaliyettir. Dış politika konusunda karar alanlar ise ülke için belli bir amacın gerçekleşmesi için bir tercihte bulunurlar. Genel olarak karar alıcıların tercih yaparlarken birden fazla seçeneğe sahip oldukları, bu seçenekler arasından kendilerine göre en doğru olanı, rasyonel bir şekilde tercih ettikleri varsayılmaktadır (Holsti, 1992: 267-270).

Genellikle dış politika tercihleri belirlenirken “neden” böyle bir karar alındığı üzerinde durulur. Oysa kararın nasıl bir süreçte alındığı ve karar alıcıların bu süreçte neleri hesaba kattıkları belki de çok daha önemlidir. Karar alma sürecinde etkili olan unsurları üç ayrı başlık altında toplamak mümkündür. İlk olarak Arı’nın (2008, 190) “içsel çevre ve siyasal sistem” olarak tanımladığı devletin ve hükümetin yapısı, bürokrasi, kamuoyu ve ülke ekonomisinin dikkate alındığını ifade etmek mümkündür. Ayrıca ülkenin coğrafik konumu da karar alıcıların tercihlerinin belirlenmesinde önemli olabilir. İkinci olarak dışsal çevre veya dışsal unsurların etkisinden söz etmek mümkündür. Dışsal unsurlara arasında Holsti’ye göre (1992: 271-273) sistemin yapısı, dünya ekonomisi, diğer devletlerin tutum ve davranışları, küresel ve bölgesel sorunlar en fazla dikkate alınması gereken hususlar olarak öne çıkmaktadır.

Öte yandan, dış politika kararları, sonuç itibariyel, karar-alıcılar dediğimiz kişiler tarafından alınmaktadır. Bu durumda karar alma sürecinde etkili olan bir diğer önemli unsur, belki de en önemlisi, bizzat karar alıcılar olmaktadır. Karar alıcıların kim oldukları, değerleri, inançları, ideolojileri, yaşama biçimleri, dünyaya bakış açıları, tecrübeleri gibi unsurlar da kararın niteliği üzerinde etkide bulunabilir (Holsti, 1992: 291-296). Aynı sorun karşısında karar alıcıların farklı olmaları durumunda farklı bir dış politika tercihin yapılması her zaman ihtimal dahilindedir. Bu ihtimal dış politika tercihlerinin belirlenmesinde karar alıcıların aslında ne kadar etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Karar alıcılar dış politika tercihinde bulunurken ülkelerinin çıkarlarını en iyi şekilde sağlayacak tercihi yaptıklarını düşünürler. Genellikle ülkelerinin ulusal çıkarlarını en doğru ve en ileri düzeyde sağlayacaklarını varsaydıkları seçeneği dış politikaları olarak tercih ederler. Oysa diplomasi tarihi çok iyi alındığı varsayılan fakat çok kötü sonuçlar veren dış politika tercihi örnekleri ile doludur. Bir dış politika tercihi bir ülkenin ve toplumun geleceğini tamamen etkileyebilir. En başta da ifade edildiği gibi, belki de dış politikayı iç politikadan ayıran en önemli özelliğin bu olduğu söylenebilir. Beklenmeyen sonuçlar doğursa bile karar alıcılar ülke çıkarlarını maksimum düzeyde sağlayacağını düşündükleri kararları almaya çalışırlar. Dış politika tercihi yapılırken ulusal çıkarlar arasından en çok dikkate alınanlar ise güvenliğe yönelik olanlardır denilebilir.

3. Güvenlik, Ulusal Güvenlik ve Ulusal Güvenlik Algısı

Dış politikanın amacı çıkar elde etmektir. Karar alıcılar da genellikle “ulusal çıkar” olarak tanımlanan çıkarları en iyi sağlayacak dış politika seçeneklerini tercih ederler. Ulusal çıkar kavramı dış politikanın kaynağını açıklamaya oldukça elverişli bir kavram olduğu gibi, değişik düşünce akımlarınca farklı anlamlarda kullanılan, dolayısıyla da üzerinde uzlaşılabilen ve tartışılan bir özellik de göstermektedir (Baharççek, 1998: 1554). Ulusal çıkarın ne olduğu ise ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte, bu çıkarların geleneksel olarak daha çok ülkenin güvenliği ile doğrudan ilgili olduğu düşünülür.

3. 1. Güvenlik Kavramı

Etimolojik olarak güvenlik, pozitif rahatlıktan negatife giden bir ivmeyi sembolize eden bir kavram olduğu gibi, özünde tartışmalı bir kavram olarak da tanımlanmaktadır. Tanımlamadaki güçlük kavramın taraflarca farklı değerlendirilebilir olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, devlet için güvenli olan, kişisel güvenlik açısından tartışmalı bir alanı oluşturabilmektedir (Güner, 2008: 4-5).

Güvenlik, Yunanca *asphaleia* kelimesinden gelmektedir ve *asphales* sabitliği, tam hareketsizliği anlatmaktadır. ‘Sphallo’, sendelemek, yalpalamak anlamındadır ‘a’ ise Yunanca’da olumsuzluk önekidir ve *aspháleia* sözcüğü *sabitlikle ilişkili olarak güvenliği anlatır*. *Asphales* felsefi açıdan “şeylerin orijinal doğasıdır”. Homeros’un İlyada’da güvenlikle ilişkilendirdiği Tanrı Poseidon, yaygın kanının aksine, “Aspharios” yani dünyayı tutan ve konumunu sabitleyen güçtür. *Asphales* Latince’de, “sabit olanın bilgisini” ifade eden hakikat ve emin olma hali (*certitudo*) olarak karşılığını bulmuştur. Kısaca *ideal* olanı temsil eder. Ancak bilinen kimliğiyle Poseidon, -okyanuslar ve yerküre üzerindeki gücüyle- sabit olandan çok uzak, “yerkürenin sarsıcısı ve parçalayıcısı olarak” tehlikenin, tehdidin ve güvensizliğin sembolüdür. Kelime, bu noktada artık hareketi anlatan fiil halini (Yunanca *sphallo*; Latince *fallo*) alarak; yıkmak, düşmek, düşürmek, yenmek, bozguna uğratmak anlamlarına gelmekte ve bu anlamıyla *polemos* (mücadele) sözcüğüyle bağlantılıdır, yani güvenlik bir ideal olduğu kadar bir fikrin, bir *ideanın*, bir mücadele (*pseudos*: ideal olan hakikat yanında mücadele) alanının ifadesidir (Korkmaz, 2008:18-19).

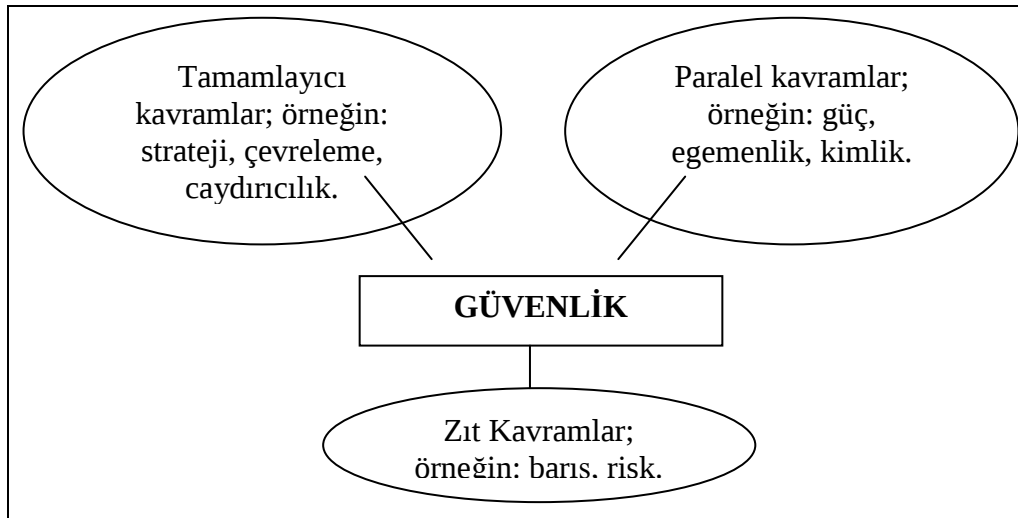
Buzan’a (1991: 26) göre “Güvenlik bir kavram olarak özneye ihtiyaç duyar? Neyin güvenliği sorusu cevaplanmadan [güvenlik] fikri hiçbir anlam taşımaz. ‘Devlet’ cevabını vermek ise sorunları çözümü... Fark edilebileceği gibi güvenliğin farklı, pek çok öznesi vardır”. Buzan, güvenliğin derinleşmesini, genişlemesinin göstergesi olarak

değerlendirmektedir. Askeri, siyasi, iktisadi, toplumsal güvenlik ve çevre güvenliği derinleşmiş güvenlik kavramının uygulamalarının gerçekleştiği alanlardır. Güvenlik kavramı her bir alanda söz konusu alana yönelik özel risk ve tehditlere karşı sınımlanmaktadır (Korkmaz, 2008: 46).

Güvenlik kavramından çok güvenlik kavramının kurgusundan bahseden Michael Dillon, çalışmasında (1996: 193), güvenlik kavramının farklı söylemler içinde kullanıldığından (“devlet güvenliği, ulusal güvenlik, siyasal güvenlik, küresel güvenlik, bölgesel güvenlik, toprak güvenliği, iktisadi güvenlik, bireysel güvenlik, ortaklaşa güvenlik, fiziki güvenlik, sosyal güvenlik, psikolojik güvenlik... vb”) bahsetmektedir. Söz konusu söylem çeşitliliği; modernlik, zaman ve medeniyet algısıyla şekillenen tehdit, korku ve düzen bilgisi ile bu bilginin uygulamalarına dayalı bir kurgu olarak da değerlendirilmektedir (Korkmaz, 2008: 15-16).

Dolayısıyla, güvenlik kavramını tek başına düşünmektense kavramlandırmayı zıt, paralel ve tamamlayıcı kavramlarla desteklemek ve ilişkilendirmek yapısal bir kavramsal analiz yapılmasını da sağlamaktadır.

Şekil 1
Güvenlik ve İlişkili Kavramlar

Kaynak: Buzan ve Hansen, 2009: 14.

Strateji, caydırıcılık, çevreleme gibi *tamamlayıcı kavramlar* daha dar ve spesifik sorunlara işaret ederken; güç, egemenlik veya kimlik gibi *paralel kavramlar* güvenliği daha geniş bir çerçeve içerisine alır (siyaset bilimi veya uluslararası ilişkiler referans çerçevesi), ve güvenlik üzerinden işleyen *zıt kavramlar* ise güvenlik yerine barış veya riskin ikame edilmesini tartışmaktadır (Buzan ve Hansen, 2009: 14). Güvenliğe ilişkin yaklaşımların çeşitliliği ve yaklaşımlardaki farklılık ile bu kavramların güvenlikle ilişki dereceleri de değişmektedir. Güvenlik algısı veya güvensizlik hissi de öznel ve nesnel algılamaya bağlı olarak değişebilmektedir. Uluslararası Güvenlik Çalışmalarıyla (ISS) ilgili olarak ilk

epistemolojik farklılıklardan biri güvenliğin nesnel, öznel ve söylemsel tanımlandırmaları arasındadır. Güvenlik, nesnel bir bakış açısıyla, kazanılmış değerlere yönelen tehditlerin yokluğunu ölçerken, öznel bakışla ise, bu değerlerin saldırıya uğrama korkusunun yokluğunu ölçmektedir (Wolfers, 1952: 485). Wolfers'ın formülasyonu güvenliğin nesnel algısı ile öznel algısı arasındaki gerilimi çok iyi açıklamaktadır. Nesnel görüş genellikle güvenliği somut terimlerle tanımlarken, öznel görüş ise tarih ve normların, korku ve (yanlış) algılama psikolojisinin önemini vurgulamaktadır. Bir diğer yaklaşım ise söylemsel görüştür. Bu yaklaşıma göre güvenlik nesnel terimlerle tanımlanamaz ve dolayısı ile hem nesnel hem de öznel algılama yanıltıcıdır.

Bu görüşler arasındaki farklılıklar Tablo 1'de özetlenmiştir (Buzan ve Hansen, 2009: 32-33).

Tablo 1

Güvenlik Yaklaşımlarındaki Epistemolojik Farklılıklar

Nesnel Görüş	Öznel Görüş	Söylemsel Görüş
Somut tehditlerin yokluğu/varlığı	Tehdit edilme veya edilmeme hissi	Güvenlik nesnel terimlerle tanımlanamaz
Güvenlik genellikle göreceli önemli koşullar içerisinde tanımlanır	(Yanlış)algılama psikolojisini, tarihi ve toplumsal şartları vurgular	Güvenlik bir söylemdir
	Nesnel bir referans sağlar	Siyasal gündemdeki güvenlik sorunları olarak ortaya çıkan tehditler üzerinden öznelerarası sürece odaklanır

Kaynak: Buzan ve Hansen, 2009: 34.

Diğer bir temel etimolojik fark ise güvenliğin analiz etmede kullanılabilecek ilkeleri ele almaktadır. Uluslararası ilişkilerde genel olarak, temel ayrım bir yandan bilimsel ve pozitivist yaklaşımlar arasında, diğer yandan da felsefi, sosyolojik ve yapısal yaklaşımlar arasındadır (Buzan ve Hansen, 2009: 34).

Güvenlik kavramının algılanmasında ve anlaşılmasında epistemolojik açıklamaların ve farklı epistemolojik yaklaşımlar kullanılmasının yararı yanında kavramın uluslararası ilişkiler içerisinde değişen dönemseller pratiklerle yorumlanması ve anlaşılması kavramın değişen algısını kavramada daha da etkili olmaktadır. Dillon'a göre (1996: 16) "...Güvenlik [kurgusunun] tarihi, değişik güvenlik kurguları altında düzeni tanımlayan, sürdüren ve uygulamalarının takipçisi olan (ulusal/uluslararası) politikanın tarihi olmadan anlaşılabilir" (Aktaran: Korkmaz, 2008: 17).

Uluslararası ilişkiler tarihi genelde devletler arası ilişkiler tarihi olarak ele alınmaktadır, ancak devletler arasındaki çatışma uzlaşma evrelerinin tarihi yanında bu çatışma-uzlaşma

ilişkisi sadece devletler arasında değil, devletlerin ortaya çıkış ve evrimsel süreçleri içerisinde sınıfların, toplumların ve diğer tüm siyasi birimleri de içermektedir. Devletlerin öznesi olduğu her dönemde güvenlik kavramın da var olduğu söylenebilir. Milattan Önce 3000 yıllarında Sümer site devletlerinin aralarındaki çatışma-uzlaşma ilişkisi bu duruma örnek gösterilebilir. Site devletleri arasındaki güç ve güvenlik gerekçeli egemenlik mücadelesi kavramın hemen her dönemde güncel olduğunu kanıtlar niteliktedir. Antik Yunan ve Roma döneminde de benzer güç mücadeleleri gözlenmiştir. Roma döneminde merkezileşme süreci yaşansa da tıpkı Antik Yunan'da olduğu gibi, Roma'da kendi sınırları dışındaki ulusları "barbar" şeklinde tanımlayıp, diğer toplumları ötekileştirerek güvenlik stratejilerini şekillendirmişlerdir. Bu ötekileştirmenin özellikle 11 Eylül sonrasında Müslüman dünyasının ötekileştirilmesi şeklinde de günümüzde ortaya çıktığı söylenebilir. Ortaçağ döneminde ise "benzerlerinin mücadelesi" ile "benzemeyenlerin mücadelesi"ne sahne olmuştur. Bu çağda din, güvenlik ile eş anlamlı bir kavram olarak kullanılmış ve bu durum hem iç hem de dış güvenlik gibi açılardan geçerliliğini korumuştur. Yine bu dönemde Hristiyanlık dinine mensup olmayanlarla, hatta Katolik olmayanlarla görülen mücadele, meşru bir mücadele olarak algılanmıştır. Bu algı dolayısıyla da söz konusu mücadele neredeyse bir görev haline getirilmiştir. Ortaçağ sonlarında ise, savaş araçlarının çeşitlenmesi güvenlik kavramı ve güvenliği sağlamada kullanılan araçlar arasındaki ilişkinin yeniden düzenlenmesine neden olmuştur. 15. yüzyılda başladığı kabul edilen Modern Çağın ilk dönemi çeşitli krallıkların ulus devletleşme sürecinde olduğu bir dönemdir. 17. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasındaki dönüşümler dolayısıyla toplumsal yapıda meydana gelen değişim ile güvenlik arasındaki ilişki, günümüz gelişmelerine benzer etkiler yaratmıştır (Mantar, 2010: 30-31). Bütün bu süreç içerisinde siyasal iktidar veya egemenlerle, onlara tabi olanlar arasında da bir çatışma/uzlaşma ilişkisi süreklilik göstermektedir. Ortaçağ'da özellikle Batı toplumlarında görülen feodal ilişkilerde serf güvenliğini sağlayan senyöre tabiidir, modernite ile bu güvenlik ilişkileri vatandaşlık bağı ile devlete tabiiyet biçimine dönüşmüştür.

Soğuk Savaş Dönemi'nde güvenlik konusu, devlet eksenli düşünülmekteydi. Bu dönemde Birleşmiş Milletler'in devlet egemenliğini esas alan yaklaşımı göz önünde bulundurulursa, 20. yüzyılda güvenliğin ancak devlet eliyle ve devletin güvende tutularak sağlanacağı fikrinin baskın hale geldiği iddia edilebilir. Devletlerin belirleyici olduğu iki kutuplu bir güç hiyerarşisi yapılanmasının belirleyiciliğinde, devletler kendi kendine yardım ilkesi çerçevesinde, doğası itibarıyla anarşik olan yapı içerisinde varlıklarını sürdürmek için sürekli güç mücadelesi içindeydiler. Soğuk Savaş döneminin durağanlaştırdığı içerisi-dışarısı ilişkisindeki çözülmeye birlikte alt toplumsal aktörler dış politika yapım sürecinde etkili hale gelmişlerdir. İç politikada ise siyasi tavırlar, ideolojiler ulusal çıkarın tanımlanması sürecine dâhil olmuş, önceki dönemden farklı olarak dış politika, bir anlamda iç politikanın uzantısı haline gelmiştir. Dış politikanın belirlenmesinde toplumsal taleplerin belirleyiciliğinin artmasıyla birlikte dış politika analizinde ele alınması gereken değişken sayısı artmıştır (SETA, 2010: 17-18).

3. 2. Ulusal Güvenlik Kavramı

Ulusal güvenlik, günümüzde değişik anlamlar kazansa da genel olarak devlet egemenliğini sürekli kılmak amacıyla devletin siyasal, askeri ve ekonomik güçlerini

uluslararası arenada kullanması süreci olarak ortaya çıkmakta ve dönemsel olarak karar vericilerin güvenlik algısına bağlı olarak da kullanılan yöntemler ve ulusal güvenlik algısı da değişmektedir.

Ulus devletlerin güvenliklerinin sağlamaya yönelik bir kavram olan ulusal güvenlik politikasının bileşenleri; güvenliğin türetileceği bir tehdit, söz konusu tehdidi uzaklaştırarak fiili güvenliği sağlayacak güç, bu gücü ortaya koyacak bir eylem bu eylemlere amaçsal bir yön çizecek olan çıkarlar ve son olarak da bu güç ve eyleme meşruiyet zemini sağlayacak politikalar bütünüdür. Devletlerin ulusal güvenlik algılarının oluşumundaki temel bileşen olan tehdit ise göreceli ve muğlak bir gerçekte neyin ya da nelerin tehdit olarak algılanacağı korunmak istenen değerlerin merkezinde yer alan özneye göre değişmektedir (Birdişi, 2011: 150-152).

Ulusal güvenlik kavramı 1648 Westphalia Barışı'ndan sonra egemen ulusal devletlerin uluslararası ilişkilerdeki temel aktör olmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Başlangıçta ulus devletlerin siyasal, ekonomik ve ticari faaliyetlerinin bir bütün içerisinde korunmasını sağlayan merkezi devletin güvenlik kaygısı, toprak egemenliğinin sağlanması ve ulus devlet sınırları içerisindeki topraklarda tek bir egemen siyasal ve hukuki düzenin korunması olarak görülmektedir. Bu nedenle ulusal güvenlik, topraklarını genişletme çabası içerisindeki devletlerin birbirlerinin askeri tehditlerine karşı güvenliğin sağlanması olarak değerlendirilebilir. Ancak özellikle merkantilist (ticari kapitalizm) politikalarla ticari-ekonomik-siyasal genişlemesini arttıran ulus devletlerin, uluslararası alanda faaliyet gösteren tüccarlarının güvenliğini ve sonrasında siyasal (sömürge) egemenliğini bütün dünyada koruması, güvenliğin sadece ulus devlet sınırlarına dayanan ve toprak egemenliğinin bir neticesi olan güvenlik anlayışını daha da karmaşık bir duruma getirmiştir. Dönemin temel özelliği olan 'birinin kazancı diğerinin kaybıdır' (Holsti, 1992: 68) anlayışı ile toprağa sahip olma askeri gücü ön plana geçirmiştir. Bu durum Soğuk Savaş döneminin bitmesine kadar değişik biçimlerde kendini göstermiştir.

Teknolojik ilerlemeler ve ideolojik/politik örgütlenmelerin etkisi ile ulusal güvenliğin ulus devlet sınırlarının ötesinde uluslararası bir nitelik kazanması devletlerin ulusal güvenlik algısının ve kullanılan yöntemlerin de değişimini beraberinde getirmektedir. Ulusal güvenlik algısında tehditler artık sadece diğer ulus devletlerden değil devlet dışı aktörlerden de gelebilmektedir; terör örgütleri, çok-uluslu şirketler, hükümet dışı örgütler, ayrılıkçı halk hareketleri, ideolojik örgütler ve hatta uyuşturucu kartelleri gibi aktörlerin güvenlik/güvensizlik algısı üzerindeki etkileri artmaktadır (Holsti, 1992: 117-122).

Ulusal güvenlik ulus devlet sınırlarında hala önemlidir ancak ulus devletlerin AB örneğinde olduğu gibi ekonomik bütünleşmeyi siyasal ve güvenlik birliğine dönüştürme çabalarında görüldüğü gibi entegrasyona yönelen ulus devletler için sınır güvenliği çok bir anlam ifade etmemekte, artık entegrasyonun güvenliği ulus devlet sınırlarının çok ötesinde belirlenmektedir. Günümüzdeki 'füze kalkanı'³ tartışmalarında olduğu gibi ortak güvenlik

³ Ayrıntılı bilgi için bakınız; Bölme, Selin M., Nato Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi, SETA Analiz, Sayı: 30, Aralık 2010. "19-20 Kasım 2010 tarihleri arasında Lizbon'da gerçekleştirilen NATO Zirvesi arifesinde Türkiye'nin gündemine oturan Füze Kalkanı Projesi'nin geçmişini Soğuk Savaş'ın sona erdiği ilk yıllara kadar

kaygıları ile hareket eden ulus devletlerin güvenliklerini ortak bir ekseninde (NATO) belirleyerek “güvenilmez devletler” olarak gördükleri devletlere karşı sınırlarının çok ötesinde savunma sistemleri geliştirmektedirler.

Ulusal güvenlik kavramının evrensel bir tanımı bulunmamaktadır ve ekonomi-politik süreç içerisinde de kendini sürekli yenilemekte ve kapsamı genişlemektedir. Ulusal güvenlik muğlak bir kavramdır ve tanımı kişiden kişiye değişmektedir (Wolfers, 1952; 481). Ulusal güvenlik, akademik bir kavram olarak ilk kez ABD’de II. Dünya Savaşı sonrasında devletlerin çeşitli içsel ve dışsal tehditlere karşı mücadelesindeki diğer kavramların yerine kullanılması ile ön plana geçmiştir. ABD’de 1947 yılında “Ulusal Güvenlik Yasası”nın Başkan Harry S. Truman tarafından imzalanması ile Ulusal güvenlik kavramı ABD’nin temel resmi dış politika ilkesi olmuştur. Bu yasa “ulusal güvenlikle ilgili olarak içişleri, dışişleri ve askeri politikaların bütünleştirilmesi konularında Başkan’a tavsiyede bulunulmasını” düzenlemektedir. Ulusal Güvenlik Yasası’yla getirilen bir diğer yenilik ise, başkanın dış politika ve ulusal güvenlik konularında karar almasına bir danışma organı olarak katkı sağlayacak Ulusal Güvenlik Konseyi’nin (UGK) kurulmasıdır. Soğuk Savaş yılları boyunca üye sayısı ve işlevlerinde farklılaşmalar olmakla birlikte genellikle başkan, başkan yardımcısı, dışişleri ve savunma bakanları ile genelkurmay başkanı ve Merkezi Haberalma Örgütü (CIA) direktörü UGK üyelerini oluşturdular. Ayrıca farklı bakanlıklar biçiminde bulunan kara kuvvetleri, donanma ve hava kuvvetleri, Ulusal Güvenlik Yasası çerçevesinde kurulan ve sivil bir bakan tarafından yönetilen Savunma Bakanlığı’na bağlandılar. Takip eden 20 yıl içinde savunma bakanı, dış politikanın ve ulusal güvenlik stratejisinin belirlenmesinde başkan ve dışişleri bakanının yanında oldukça önemli bir aktör konumuna gelmiştir. 1947 yılındaki bir diğer önemli gelişme ile, ordunun çeşitli birimleri arasında bir eşgüdüm işlevi görecektir genelkurmay başkanlığın kurulmuştur (Erhan, 2001: 80-81). 1949 yılındaki değişikliklerle de ABD güvenliğinin temel taşları olan Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) ve CIA kurulmuştur.

1943 yılında *US Foreign Policy: Shield of the Republic* adlı kitapta ilk kez ulusal güvenliği, ulus ve devlet kavramları ile özdeş kullanan (Bilgin vd., 1998:133) Walter Lippmann’a göre ise “bir ulus meşru çıkarlarını korumak için savaş veya savaş tehdidi seçeneğine gerek duymuyorsa ve eğer savaş kaçınılmazsa zaferle temel değerlerini koruyabiliyorsa ulusal güvenliğe sahiptir.” Dolayısı ile bu tanımlamada ulus devlet bir bütündür ve ulusa yönelen tehdit veya tehlikeler dış faktörlerden ve diğer devletlerden gelmektedir. Ayrıca bu tanımlamada güvenlik bir ulusun saldırıyı engelleme veya onu yenme yeteneğine göre azalıp artacağı anlamına da gelmektedir (Wolfers, 1952: 484). Benzer bir açıdan bakan siyaset bilimci Harold Lasswell’a göre de “ulusal güvenlik yabancı diktasından bağımsız olma anlamına gelmektedir”, ancak bu bağımsızlık sadece siyasal anlamda değil ekonomik anlamı daha çok ağır basan bir bağımsızlık anlamında kullanılmaktadır (Romm, 1993: 79).

götürebilmek mümkündür. Bununla birlikte projenin hayata geçirilmesine yönelik fiili çalışmalar Başkan George W. Bush döneminde başlamıştır. “Aşamalı uyarlanabilir yaklaşım” adı altında tasarlanan yeni proje, İran’ın tahmini balistik füze geliştirme kapasitesine paralel şekilde füze savunma sistemini aşamalı olarak hayata geçirmeyi öngörmektedir. Avrupa’nın bu tehlikeden korunması kapsamında belli ülkelere radarlar, belli ülkelere ise savunma füzeleri konuşlandırılması planlanmaktadır”.

1977-1981 yılları arasında ABD Savunma Bakanı olarak görev yapan Harold Brown, 1983 yılında yayımladığı *Thinking About National Security: Defense and Foreign Policy in A Dangerous World* başlıklı kitabında ulusal güvenliği da detaylı bir biçimde tanımlamaktadır; “ulusal güvenlik, ulusun fiziksel bütünlüğünü ve toprağını koruyabilme; kendisine uygun koşullarda bütün dünya ile ekonomik ilişkiler sağlayabilme; kendi yapısını, kurumlarını ve yönetimini dışarıdaki karışıklıklardan koruyabilme ve sınırlarını denetleyebilme yeteneğidir”. Brown ulusal güvenliği çevre ve ekonomik güvenlik öğeleri ile genişletmektedir.

ABD Savunma Bakanlığı’nın askeri terimler sözlüğünde (2010: 252) ise ulusal güvenlik kısaca “Amerika Birleşik Devletleri’nin milli savunma ve dış ilişkilerini kapsayan ortak terim” olarak özetlenmiştir. Ulusal güvenlik özellikle aşağıdaki koşulların sağlanması durumudur;

(1) Herhangi bir yabancı ülke ya da ülkeler grubu üzerinde bir askeri ya da savunma avantajı;

(2) Olumlu bir dış ilişkiler pozisyonu veya

(3) İçeriden veya dışarıdan, açık veya örtülü düşmanca ya da yıkıcı eylemlere karşı başarıyla direnme yeteneğine sahip bir savunma duruşu.

Bu tanımlamada artık güvenlik sadece dış tehditlere karşı koyabilme yeteneği değil ulus içerisinde gelebilecek tehditlere de karşı koyabilme yeteneği olarak değerlendirilmektedir.

Harvard Üniversitesi’nde tarih profesörü olan Charles Maier ise ulusal güvenliği, ulusal güç⁴ penceresinden ele alarak şu şekilde tanımlamaktadır: “ulusal güvenlik en iyi biçimde, belli bir toplumun kamuoyunun kendi kaderi veya egemenliği, refahı ve güvenliği için gerekli olduğuna inandığı içsel ve dışsal koşulları denetleme kabiliyeti”dir (Romm, 1993: 6).

Ulusal güvenlik öğeleri ulusal gücü oluşturan öğelerle yakından ilişkilidir. Uluslararası arenada devletlerin kendilerini diğer devletlerle karşılaştırmasına olanak veren güç analizleri aynı zamanda güçle doğru orantılı olarak toplumların diğer toplumlar karşısında ne kadar güvende olduklarının da ifade etmektedir.

Devletlerarası ilişkilerde ulusal güç en geniş anlatımıyla “bir ulusun başka bir ulusun davranışlarını kendi hedefleri doğrultusunda etkileme yeteneği” dir (Pruitt, 1964: 166). Güç kavramını somutlaştıran tanımlama *kapasitedir*. Kapasite ile gücü kullananın etki derecesi değerlendirilebilmektedir. Güç kavramı Joseph Frankel’e göre -insan ilişkilerinde- “diğerlerinin davranışları üzerinde etki yapabilme kapasitesidir, siyasal güç de herhangi bir madde, doğa veya kişi üzerindeki etki değil başkalarının düşünceleri ve davranışları üzerindeki etkidir” (Frankel, 1988: 112). Holsti de gücü “bir devletin diğerlerinin davranışlarını denetleyebilme kapasitesi” olarak tanımlamaktadır. Davranış denetleme kapasitesi olarak adlandırılan güç; eylem, kaynaklar ve yanıt olmak üzere üç farklı analitik

⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız; Davutoğlu, Ahmet, Stratejik Derinlik Türkiye’nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, Kasım 2003, İstanbul; Wilhelm Fucks, “Formeln zur Macht: Prognosen über Volker”, Wirtschaft Potentiale (Verlags-Anstalt, 1965); Rand, Clifford German, “A Tentative Evaluation of World Power,” Journal of Conflict Resolution, Vol. 4 (1960) ss. 138–144. RAND/MR–1110-A, 2000. Hans Morgenthau, Politics among Nations, 4th ed.(New York Alfred A. Knopf, 1967), ss.106–158. Rand, Linda Weiss, John M. Hobson, Devletler ve Ekonomik Kalkınma, Çev: Kıvanç Dünder, Dost Kitabevi, 1999, Ankara.

öğeden oluşmaktadır. (Holsti, 1992: 117-122). Kapasite çoğunlukla “güç kaynağı” olarak anlaşılmaktadır. Kapasitenin öğeleri değişik biçimde sınıflandırılmakla birlikte en yaygını, kapasitenin öğelerini maddi (*tangible*) ve maddi olmayan (*intangible*) olarak ikiye ayıran sınıflandırmadır. Richard Aliano ise a) doğal, b) toplumsal, c) devlete ilişkin olmak üzere üç ana grupta sınıflandırmakta, Raymond Aron a) alan, b) çeşitli araçlara dönüşebilir materyal ve teknikler, c) eyleme yönelik kolektif kapasite olarak değerlendirirken, Donald Puchala da a) içsel/insanla ilgili kaynaklar b) içsel/insanla ilgili olmayan kaynaklar, c) dışsal kaynaklar olmak üzere sınıflandırmaktadır (Sönmezoğlu, 1995: 140-141).

Güç analizleri çalışmaları, uluslararası ilişkilerin bir bilim olabilmesi için gerekli noktayı; ulusal gücün tanımlanabilir bir niceliksel ölçümünü oluşturma çabası taşımaktadır (Alcock ve Newcombe, 1970: 335). Ulusal gücün karşılaştırılmalı olarak ölçümü farklı yöntemlerle yapılabilmektedir. Geleneksel güç analizinde analistler basitliği ve kolaylığı nedeniyle ulusal gücü genelde tek bir değişen veya göstergeyle değerlendirmektedirler. Inis Claude ve Karl Deutsch, gücün ölçümünde toplam askeri yeteneği, Norman Alcock ve Alan Newcombe askeri harcamaları, George Modelski ve William Thompson deniz kuvvetlerinin büyüklüğünü, Klaus Knorr ekonomik göstergeleri, Kingsley Davis ve A.F.K. Organski ulusal geliri, Charles Hitch ve Roland McKean bir ülkenin Gayrisafi Milli Hasılasını, Bruce Russett toplam petrol ve elektrik tüketimini ölçüt olarak almaktadırlar (Tellis vd, 2000: 26-27).

Ulusal güvenliğin sağlanmasında askeri güç dışında diğer ulusal güç öğeleri; özellikle ekonomik güç, politik güç, doğal kaynaklara dayanan güç ulusun varlığını sürdürmesi bağlamında askeri güvenlik, ekonomik güvenlik, siyasal güvenlik, çevre güvenliği ve enerji güvenliğine dönüşmektedir. Devletlerin yapısı ve politika tercihlerine göre bu öğelerin önem dereceleri de ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilmektedir.

Ülkeler arasındaki işbirlikleri ve ilişkilerin artmasına paralel olarak güç ilişkilerinde de değişimler gözlenmektedir. Bu süreçte ayrıca gücün bileşimindeki maddi kapasitenin önemi maddi olmayan kapasiteye göre azalmaktadır ve bilginin önemi artmaktadır. Özellikle askeri gücün maliyetinin artması ile birlikte daha önceleri ekonomik gücü arttırmak için bir araç olarak kullanılan işgal veya askeri güç kullanımı, yerini karşılıklı bağımlılık sürecinde ülkelerin kendi rızaları ile kaba kuvvet kullanılmadan uygulanan etkilemeye katılması durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu süreçte, güç daha az transfer edilebilir, daha az baskıcı ve daha çok maddi olmayan öğelere dayanan bir durum almakta ve devletleri etkileme araçları kültürel çekim, ideoloji, uluslararası kuruluşlar, çok uluslu şirketler olmaktadır. Nye, uluslararası arenada askeri ve ekonomik baskı yerine kullanılmakta olan devletleri etkileme yeteneğini ve kapasitesini *yumuşak güç* (soft power) ile açıklamaktadır (Nye, 1990:153-171).

Nye’in yumuşak güç (soft power) ve sert gücü (hard power) bir araya getirebilme ve strateji kazanma yeteneği olarak tanımladığı smart power ise gücün uluslararası ilişkilerdeki yeni bir tanımlanma ve uygulanma biçimidir (J. Wilson III, 2008: 115). Joseph J. Romm (1993: 1-8) ise askeri güvenlik dışındaki ulusal güvenlik öğelerini, uyuşturucu kartellerine karşı güvenlik, ekonomik güvenlik, çevresel güvenlik ve enerji güvenliği olarak sıralamaktadır.

4. Ulusal Güvenlik Algısının Dış Politikanın Oluşum Sürecine Etkisi

Uluslararası güvenlik sorunlarının karmaşıklaşması ve çeşitlenmesi ulusal güvenlik ve ulusal güvenlik algısının da değişen koşullar ve dönemler içerisinde yeniden yorumlanmasını ve tanımlanmasını beraberinde getirmiştir. Genel bir “Güvenlik çalışmaları” tarihçesi yapmak gerekirse dört dönemden bahsedebilir: (Korkmaz, 2008: 41-46) İlk dönem, “Güvenlik çalışmalarının” akademik bir disiplin haline tam olarak gelmediği 1919-1950 yıllarında güvenlik kavramı; uluslararası hukukun, örgütlerin, demokrasi, silahsızlanma gibi ilkelerle şekillenen uluslararası toplum kuramlarının etkisi altındaydı. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında bu anlayışa dayalı güvenlik algısını kısmen değiştirmiştir. İkinci dönem ise 1970’lere kadar realist ekolünün etkisi altında güvenlik çalışmalarının uluslararası ilişkilerin akademik bir disiplin haline geldiği dönemdir. Bu dönem çalışmalarının temel çıkış noktası devlete yönelik tehditler ve bu tehditlere verilecek askeri karşılığın analizi olarak özetlenebilir. Devletin güvenliği, bireyin fiziki varlığının garantisi olarak görülmektedir. Dönemin güvenlik algısı ile “Caydırıcılık Kuramı” ortaya çıkmaktadır. 1970’lerde ise, “güvenlik çalışmaları” içerisinde caydırıcılık kuramı hâlâ ön plandadır ancak Amerikan-Sovyet *Détente*’ı, 1973 petrol krizi ve enerji sorunu, üçüncü dünya yoksulluğu ve Ortadoğu sorunu gibi gelişmeler, 1970-1980’lerde karşılıklı bağımlılık anlayışı ile hareket eden ‘uluslararası güvenlik’ ve güvenlik çalışmaları içerisinde de “alternatif güvenlik düşüncesi”nin gelişmesini beraberinde getirmiştir. 1990 ve sonrasında ise artık tehdit, devlete yönelik, devlet sınırlarının ötesinden kaynaklanan temelde askeri tehdit olmaktan çıkarak, güvenlik kavramı; çevreye, insan haklarına, sosyal ve ekonomik yapıya yönelik tehditleri içine alacak şekilde genişlemektedir. “Güvenlik gündeminin derinleştirilmesi” olarak özetlenebilecek bu genişlemede, devletin yerine güvenliğin yeni öznesi olarak; birey, toplum, cemaat ya da etnik grup, halklar, uluslararası örgüt ve topluluklar hatta tüm insanlık yerleştirilmektedir.

Bu dönemlerin kesin bir biçimde birbirinden ayrılması ve dönem içerisinde öne çıkan güvenlik yaklaşımlarının önem derecelerinin belirlenmesi oldukça güçtür. Uluslararası güvenlik çalışmaları yaklaşımları, realist, neorealist, karşılıklı bağımlılık ve bağımlılık yaklaşımları yanında özellikle 1990’lardan itibaren etkili olmaya başlayan ‘İnsani Güvenlik’, ‘Feminist Güvenlik Çalışmaları’ ve Post-yapısalcı Güvenlik Çalışmaları’ ile zenginleşmekte ve derinleşmektedir. Bu yaklaşımların uluslararası güvenlik çalışmalarına epistemolojik, sektörel, referans nesne, tehdit algısı ve güvenlik politikası görüşlerine ilişkin bakışları Tablo 2’de özetlenmektedir.

Tablo 2

ISS (Uluslararası Güvenlik Çalışmaları)'nin Beş Soruna İlişkin Yaklaşımları

	<i>Referans nesne</i>	<i>İçsel/dışsal</i>	<i>Sektörler</i>	<i>Güvenlik siyaseti görüşleri</i>
<i>Stratejik çalışmalar</i>	Devlet	Dışsal öncelikli	Askeri (güç kullanımı)	Realist
<i>Neo (realizm)</i>	Devlet	Dışsal öncelikli	Askeri-politik	Realist
<i>Post-yapısalcı Güvenlik Çalışmaları</i>	Toplu-bireysel	Her ikisi (sınırların yasallığı)	Hepsi	Realizmin değişme ihtimali, ancak ütopyan/idealist değil
<i>Post-kolonyal Güvenlik Çalışmaları</i>	Devletler ve topluluklar	Her ikisi	Hepsi	Batı egemenliğinin değişme ihtimali ancak gerçekleşmesi zor
<i>Bariş Araştırmaları</i>	Devlet, toplumlar, bireyler	Her ikisi	Hepsi (olumsuz: öncelikle askeri)	Dönüşüm olasıdır
<i>İnsani Güvenlik</i>	Birey	Temelde içsel	Hepsi	Dönüşümsel
<i>Feminist Güvenlik Çalışmaları</i>	Birey, kadın	Her ikisi	Hepsi	Genelde dönüşümsel
<i>Eleştirel Güvenlik Çalışmaları</i>	Birey	Her ikisi	Hepsi	Dönüşümsel (emansipasyon)
<i>Kopenhag Okulu</i>	Bütünlükler ve çevre	Her ikisi	Hepsi	Tarafsız
<i>Geleneksel Yapısalcılık</i>	Devlet	Dışsal	Askeri	Dönüşüm olası
<i>Eleştirel Yapısalcılık</i>	Bütünlükler	Temelde dışsal	Askeri	Dönüşüm olası

Kaynak: Buzan ve Hansen, 2009: 38.

Ulusal güvenlik algılamasına realist görüş açısından bakacak olursak, realist yaklaşımın uluslararası ilişkilere yaklaşımında dört varsayım vardır. Öncelikle uluslararası arenada ulus devletler egemen, bağımsız ve rasyonel aktörlerdir. İkinci olarak devletler varlığını devam ettirmek ve gücünü korumak amacıyla hareket eder. Üçüncü olarak güç/kuvvet kullanma temel etki aracıdır ve son olarak da güç, barış ve güvenlik konuları devletlerin birbirleriyle etkileşimde bulundukları en zorunlu meselelerdir. Bu yaklaşıma göre devlet asıl birimdir ve her devlet güç için çaba harcar ve rasyonel davranır. Bu varsayımlarla realistler devleti merkeze yerleştirirler ve güvenliği de gündemin zirvesine. Realistlere göre, [günümüzde] kimse ulus devlet siteminden kaçamaz. Devletler ‘temel güvenlik çıkarlarını koruyarak ve kurarak kendi toplumunu koruyacak politikaları geliştirirler’, “bu nedenlerle realistler egemenlik, ulus, ulusal değerler ve ulusal tarihe daha fazla önem vermektedirler.”(Baharçipek, 1993: 15-17). Güvenlik de bu temel unsurlar üzerinden oluşmaktadır.

Ancak neorealistler ise özellikle 1950-60 arasında Batı ve Doğu arasındaki yumuşama (detente) ve dünya ticaretinin genişlemesi ile oluşan ortamda yeni bir realist bakış açısı getirmektedirler. Neo-realistler uluslararası ilişkilerde gücün rolünü inkâr etmemekte fakat gücün sınırları üzerinde durmaktadırlar ve güçlü devletlerin ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için her istediklerini artık daha karmaşık olan uluslararası sistemde diğer devletlere her zaman kolaylıkla yaptırımayacaklarını kabul etmektedirler. Dolayısı ile dış politikada artık ne güç tek belirleyici faktördür ne de güvenlik temel önceliklidir. Barry Buzan etkileyici çalışmasında (1991: 14)’güvenliğin geleneksel tanımlarının dar olduğu ve uluslararası sistemin değişen karakterinin daha geniş bir güvenlik görüşüne gerek duyduğunu ileri sürmektedir. Ve ona göre toplumların güvenliği beş temel öğeden etkilenmektedir: askeri, ekonomik, siyasi, sosyal ve çevresel (Baharçipek, 1993: 20-21).

Türkiye’nin dış politika anlayışı temelde realist yaklaşım üzerine kurulmuştur. Özellikle ulus devletin inşasında, komşularla ilişkilerde kapalılıkta ve güvensizlikte, iç ve dış düşman algısında ve askeri gücün iç ve dış politikada ağırlığında devlet gücünün artırılması temel hedeftir. Bu nedenle Türkiye uluslararası güç dengelerini ve kendisine yönelik tehdit algısını gözeterek, ulusal gücünü artırıcı politikalara ve özellikle ulusal bütünlüğünü bozacağını öngördüğü her türlü iç ve dış siyasal, toplumsal hareketlere karşı bir güvenlik anlayışı geliştirmiştir.

Bir diğer görüş ise karşılıklı bağımlılık yaklaşımıdır. Karşılıklı bağımlılık en sade biçimde karşılıklı ve dengeli bağımlılık anlamına gelmektedir. Keohane ve Nye’a göre ‘dünya politikasında karşılıklı bağımlılık, farklı ülkelerdeki aktörler arasındaki karşılıklı etkileşimlerle oluşan durumları’ izah etmektedir. Frankel’e göre ‘dünya politikasında karşılıklı bağımlılık, bütün devletler için geçerli olan, devletlerin varlıklarını devam ettirme durumunun uluslararası sistemdeki bağımlılığı anlamına gelmektedir.’ Karşılıklı bağımlılık devletlerin birbirine bağımlılığıdır, çünkü bir devletin çıkarı diğerlerinin kararlarını ciddi bir şekilde etkileyebilmektedir. Karşılıklı bağımlılık yaklaşımı realist yaklaşımla çelişen üç temel varsayım ortaya koymaktadır. İlk olarak bu okula göre devlet tek ve hâkim aktör değildir. Çünkü toplumlar arasında politika yapma sürecine katılan ve süreci etkileyen birçok kanal

vardır. İkinci olarak güç, baskı aracı olarak, daha sınırlı bir role sahiptir. Üçüncü olarak da uluslararası ilişkilerdeki sorunlarda sabit bir hiyerarşi yoktur. Dolayısıyla askeri güvenlik her zaman gündeme egemen olamaz. Kısaca bu yaklaşım realistlerin tersine ne güvenliğin en önemli mesele olduğu, ne askeri gücün uluslararası politikada temel faktör olduğu ve ne de devletin en etkili aktör olduğu görüşlerini kabul eder. Onlara göre ulus devlerin önemi ve rolü II Dünya Savaşı'ndan itibaren düşüş göstermektedir ve ittifaklar, uluslararası örgütler, çokuluslu şirketler ve birçok diğer devlet dışı aktörler ulus devletin aleyhine ve egemenliği pahasına önem kazanmaktadır. Sonuçta devletlerarasında bir işbirliği biçimi veya karşılıklı bağımlılık oluşmaktadır (Baharçipek, 1993: 21-22).

Bu yaklaşıma yöneltilen temel eleştiriler ise: toprak egemenliğine dayalı güvenlik sisteminin geçerliliğini yitirdiği önermesi her devlet için geçerli değildir. Karşılıklı bağımlılığın devletlerarasında işbirliğine ve barışa katkı sağlaması yanında siyasal ve/veya ideolojik blok ve örgütlenmelere göre ayrıışan devlet grupları arasında çatışmalara neden de olabilmektedir.

Türk dış politikasında karşılıklı bağımlılık ilişkilerini özellikle 1990 sonrasında 'Demir Perde'nin yıkılmasıyla birlikte görmekteyiz. Türkiye'nin komşuları ile ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirmeye yönelmesi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (1992), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (1985; Türkiye, İran Pakistan, 1992; Orta Asya Cumhuriyetleri ve Azerbaycan) gibi ekonomik anlaşmalarla düşman komşu algısının yerini işbirliğine yönelinen komşu algısı yerleşmeye başlamıştır. Özellikle 'Komşu ve Çevre Ülkeler Stratejisi'nin⁵ (2000) benimsenmesi ile de Türkiye yakın çevresindeki ülkelerle daha sıkı işbirliklerine yönelmeyi hedeflemiştir. Bu ekonomik ve ticari işbirlikleri ile ulusal güvenliğin sağlanması yanında politik olarak da artık ulusal bütünlüğü ve toprak bütünlüğü tehdit algısında da değişiklikler olmuş ve Kürt kimliği tanınmaya başlanmıştır. Realist bakış açısı ile Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulmasını tehdit olarak algılayan Türkiye, 1990 ve sonrasındaki dönemde bazı kesintiler dışında Irak'taki Kürt Federasyonu ile de ekonomik, ticari ve siyasi ilişkiler kurmaya başlamıştır.

Bağımlılık yaklaşımı ise uluslararası sistemi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olarak sınıflandırmakta ve bu ülke grupları arasında uluslararası ilişkilerin oluşumunda eşitsiz bir

⁵ Komşu ve Çevre Ülkeler Strateji, hedef aldığı bölgenin belirlenmesinde, Türkiye'yi çevreleyen ülkelerin oluşturduğu alanı dikkate alan coğrafi yaklaşımı doğru bir seçim olarak görmekle birlikte, bu sınıflandırmanın Türkiye'nin ekonomik yaşam alanını daraltan etkileri olabileceğinden hareketle, etnik, kültürel, politik, tarihsel ve sosyal unsurları da kapsamaktadır. Strateji, bu geniş tanım kapsamına giren ülkeleri "Komşu Ülkeler / Ön Hat Ülkeleri" ve "Çevre Ülkeleri" olmak üzere iki ana grup içerisinde sınıflandırmaktadır. Komşu Ülkeler /Ön Hat Ülkeleri kavramıyla, Türkiye ile arasında doğrudan kara ve/veya yakın deniz bağlantısı vasıtasıyla Türkiye ile ortak sınıra sahip ülkeler ifade edilmektedir. Bu gruba giren ülkeler; Azerbaycan/Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Gürcistan, İran, Irak, Suriye, KKTC, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya Federasyonu ve Ermenistan olarak sıralanmaktadır. Çevre Ülkeler kavramı ise, Türkiye ile ortak bir sınıra sahip olmamakla birlikte, coğrafi, kültürel ve tarihsel yakınlığı bulunan ülkeler olan Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan, İsrail, Suudi Arabistan, Ürdün, Lübnan, Mısır, Arnavutluk, Moldova ve Makedonya olarak sıralanmaktadır. Komşu ve çevre ülkeler stratejisi 2003 yılında genişletilerek, Macaristan, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Sudan, Etiyopya, Eritre, Cibuti, Somali, Gazze, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Yemen, Afganistan, Pakistan ve Beyaz Rusya da kapsama alınmıştır (Kılıçkaya, 2004).

ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Dış politikada realistlerin güç ve güvenliğe attıkları önceliğe karşın, karşılıklı bağımlılık yaklaşımı devletlerin birbirlerine bağımlılığı ve devlet-dışı aktörlerin önemini vurgulamaktadır. Bağımlılık yaklaşımı ise farklı bir bakış açısıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ilişkilere yoğunlaşmaktadır. Bu yaklaşım, uluslararası sistemin gelişmiş ülkelerin egemenliğinde olduğu ve gelişmekte olan ülkelerin dış politika oluşturmada, zengin ülkelere politik ve teknolojik bağımlılıktan ötürü sınırlı bir seçim özgürlüğüne sahip olduğunu ileri sürmektedir ve azgelişmişliğin, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ilişkinin bir sonucu olduğunu iddia etmektedir. Karşılıklı bağımlılığın tersine, bağımlılık yaklaşımı ülkelerin birbirine bağımlılığından ziyade sadece azgelişmiş devletlerin bağımlılığının söz konusu olduğu üzerinde durmaktadır. Ancak bu yaklaşıma karşı geliştirilen argüman bağımlılık yaklaşımının devletlerin dış politika analizinde her ülkeye uygun olamayabileceğidir. Barry Jones'un belirttiği gibi 'asimetri ve dengesizlik gerçek dünyadaki ilişkiler manifestosunun temel kuralıdır'. Yani devletler arasındaki karşılıklı bağımlılıklar devletlerin gelişme düzeyinden farklılıklar gösterebilir ve bağımlılık simetrik değil asimetriktir. Büyük bir devletin ulusal gücündeki küçük bir artma veya azalma göreceli olarak küçük devlette daha büyük etkilere neden olabilecektir fakat bunun tersi ise daha az etkili olacaktır. Diğer bir konu da bağımlılık yaklaşımının dünyayı sömürgecilik bağlamında ele almasıdır. Bu yaklaşım birçok ülke arasındaki ilişkilere uygulanabilir ancak sömürgecilik geçmişi olmayan gelişmekte olan ülkelerde dış politika analizinde bağımlılık yaklaşımı yeterli kalmamaktadır. Üçüncü olarak da bazı küçük ülkelerin büyük güçleri etkileyebilecek konumda olabilmeleridir. Ve son olarak da ekonomik faktörün her zaman belirleyici faktör olamayacağıdır (Baharçipek, 1993: 30-32). Türkiye'nin sömürgecilik geçmişi olmamasına rağmen, güvenlik algısında ve dış politikasında büyük güçlerle ilişkilerinde bağımlılık yaklaşımının açıklamalarını da gözlemlemek mümkündür. Ancak tek başına bağımlılık yaklaşımı da Türk dış politika davranışlarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Çünkü Türkiye hiçbir zaman sömürge ülke olmamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar geçen sürede dış politikanın belirlenmesinde hakim olan temel kavramlar; batılılaşma, laiklik ve tehdit algılamasına dayanan ulusal güvenlik şeklinde sıralanabilir. Hatta, bu temel kavramlar dışındaki yaklaşımların maceracılık olarak addedildiği söylenebilir. Salt tehdit algılamasına bağlı ulusal güvenlik algısının dış politika ilkelerine hakim olması, sürecin "siyaset ötesi" ve "partiler üstü" bir yapıya yöneldiği şeklinde de yorumlanmaktadır. Bu bağlamda tehdit algılamasıyla oluşturulan dış politikanın Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi'nin⁶ içeriğine uygun olarak belirlenme zorunluluğu olduğu da iddia edilmektedir (Efegil, 2010:103)

Dış politikanın güvenlik eksenli belirlenmesi ve dış politika karar alma süreçlerinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin etkin konumu Öztürk (1988: 94)'ün de belirttiği gibi, diğer ülkelerdeki olağan etkin konumdan farklı olarak Türkiye'ye özgü bir hal almıştır. Türk Silahlı

⁶ Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi, ulusal güvenlik siyasetinin yer aldığı belgedir. Kavramsal olarak 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanununun 2/b maddesinde , "Devletin Milli Güvenlik Siyaseti; milli güvenliğin sağlanması ve milli hedeflere ulaşılması amacı ile Milli Güvenlik Kurulunun belirlediği görüşler dahilinde, Bakanlar Kurulu tarafından tespit edilen, iç, dış ve savunma hareket tarzlarına ait esasları kapsayan siyaseti ifade eder." şeklinde tanımlanmaktadır (Torun, 2012: 162).

Kuvvetleri'nin dış politikadaki rolü son elli yılda artarak devam etmiştir. Bu süreçte söz konusu etkin rol 1960 ve 1980 askeri darbeleriyle kendini açıkça gösterirken, özellikle 1990'lı yıllarda dolaylı olarak hissedilmiştir. 2000'li yıllarda ise ordunun siyasetteki ve dış politikadaki rolü ve gücü azalma sürecine girmiştir (Aknur, 2010:127).

5. Sonuç

Ulusal güvenlik kavramının gelişiminde ulusal güvenlik algısı Batılı merkezi ulus devletler açısından öncelikle ve temelde dış tehditler olarak görülmektedir. Ancak bu algı bütün dünya için aynı dönemler içerisinde geçerli değildir. Batılı devletlerin ulusal bütünlükleri ile örtüşen siyasal sınırlarının oluşumu Batı-dışı dünya uluslarının siyasal sınırlarının çizilmesinden çok öncelere dayanmaktadır. Dolayısı ile Batı ve Doğu arasında klasik güvenlik algı yaklaşımları arasında farklılık da dönemsel olarak ortaya çıkabilmektedir. Yine dönemsel olarak ülkelerin tehdit algılamaları dolayısıyla da ulusal güvenlik algılamaları değişebilmektedir.

Nitekim dış politika temelde devlet adına hareket eden karar alıcılar aracılığıyla yürütülen tercihler bütünü şeklinde tanımlandığında, en önemli bileşeni tehdit kavramı olan ulusal güvenlikle ilgili dış politikanın belirlenmesinde karar vericilerin; kişilik özellikleri, deneyimleri, ideolojileri ve değer yargıları oldukça etkilidir. Tehdit dolayısıyla güvenlik algısı devletlerin rejimleri, sosyo-ekonomik yapıları ve tarihsel geçmişleriyle de doğrudan ilgilidir. Bu noktada belirtilmesi gereken bir diğer husus da tehdidin gerçek olmasından ziyade tehdit algılamasının oluşmuş olmasıdır.

Türkiye'de, 2000'li yıllardan sonra gerek ülke içerisindeki siyasal ve ekonomik alanlardaki kısmi istikrar, gerekse uluslararası sistemin özelliklerinden kaynaklanan nedenlerle, ulusal güvenlik algısı değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. Küresel sistemle entegrasyonun hız kazandığı ve realist bakış açısının etkisinin azaldığı bu dönemde iç ve dış tehdit algılamaları da değişmiştir. Yumuşak güç, komşularla sıfır sorun gibi kavramların dış politika tercihlerine yön vermeye başladığı söylenebilir. Soğuk Savaş ortamının ortadan kalkması Türkiye'nin yakın çevresi ile ilişkilerini iki kutuplu güç dengesinin kısıtlamaları olmadan daha gerçekçi ve milli çıkarlarını merkeze alan bir yaklaşımla ele alınmasının zeminini yaratmıştır. Çevresi ile sağlanacak ekonomik, ticari ve kültürel işbirliğinin aslında hem ülkenin ve hem de bölgenin güvenlik çıkarlarını sağlamada daha etkili olabileceği algısı yerleşmeye ve bu algı dış politika tercihlerine de yansımaya başlamıştır.

Bu çerçevede özellikle komşu ülkeler ve hemen akabinde Ortadoğu ve Afrika ülkeleri ile ticari ve ekonomik ilişkiler incelendiğinde bu yeni yaklaşımın ne denli etkili olduğu rahatlıkla görülebilir. Arap Baharı ile birlikte Suriye ile ilişkilerin gerginleşmesi bu yeni algıya ters bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat Suriye konusu eski, düzenin tasfiye olmaması ile ilgilidir ve geçici konjoktürel bir durumdur. Resmin bütününe bakıldığında karşılıklı işbirliği ve güven esasına dayanan komşularla ilişkilerin geliştiği ve gittikçe yerleştiği görülebilir. Bunun doğal sonucu olarak da karşılıklı cephelşmeye dayanan güvenliğin esas olduğu ve silahlanma yarışının belirgin olduğu Soğuk Savaş dönemi güvenlik algısı, yavaş yavaş yerini işbirliğini esas alan, güven tesis etmeye dönük politikaların

benimsendiği ve silahlanma yerine ekonomik ve sosyal sorunların çözümü ile güvenlik sağlanabileceği bir güvenlik algısına doğru bir eğilim yerleşmektedir.

Kaynaklar

- Arı, T. (2008). *Uluslararası ilişkiler ve dış politika*. Bursa: Marmara Kitap.
- White, B. (1989). *Analysing foreign policy: problems and approachen*. M. Clarke, B. White (Ed.), *Understanding Foreign Policy*, (pp: 1-26), Hant-England: Edward Elger Publishing,.
- Gözen, R. (2001). Dış Politika Nedir?, İ. Bal (Ed.), *21. Yüzyıl Eşiğinde Türk Dış Politikası* içinde (s. 1-26). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aknur, M. (2010). TSK'nın Dış Politika Üzerindeki Etkisi. C. Yenigün, E. Efegil (Ed.), *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası* içinde (s.127-149). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Alcock, N. Z. & Newcombe, A. G. (1970). The perception of national power. *The Journal of Conflict Resolution*, 14 (3), 335-343.
- ABD Savunma Bakanlığı Askeri Terimler Sözlüğü (2010). "National security", Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, The Joint Publication 1-02 (2010), (Amended Through 15 May 2011), Pentagon, Washington: Joint Chiefs of Staff, US Department of Defense.
- Baharççek, A. (1993). *The impact of recent major changes in international politics for Turkey's security interests*, Thesis Submitted to the University of Nottingham for the Degree of Doctor of Philosophy in International Relations.
- Baharççek, A. (1998). Devletlerin güvenlik çıkarlarının sağlanmasında iki farklı yaklaşım ve Türkiye. *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı II*, Sayı: 23-24, 1554-1563.
- Bilgin, P. & Booth, K. & Jones, R. W. (1998). Security studies: The next stage?. *Naçao&Defensa, Inverno*, 84-2, No: 84, 131-157.
- Birdişli, F. (2011). Ulusal güvenlik kavramının tarihsel ve düşünsel temelleri, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 31, 149-169.
- Bölme, S. (2010). NATO zirvesi ve füze kalkını projesi, *SETA Analiz*, Sayı: 30, 1-20.
- Brown, H. (1983). *Thinking about national security: Defense and foreign policy in a dangerous world*. boulder: westview press.
- Buzan, B. (1991). *People, states and fear: an agenda for international security studies in the post cold war era*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Buzan, B. & HANSEN, L. (2009). *The evolution of international security studies*. New York: Cambridge University Press.
- Davutoğlu, A. (2003). *Stratejik derinlik Türkiye'nin uluslararası konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Dillon, M. (1996). *Politics of security towards a political philosophy of continental though*, New York: Routledge.
- Efegil, E. (2010). Türk dış politikasında yeni bir karar verme modeli önerisi. C. Yenigün, E. Efegil (Ed.), *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası* içinde (s.103-125). , Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Erhan, Ç. (2001). ABD'nin ulusal güvenlik anlayışı. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 56-4, 77-93.
- Frankel, J. (1988). *International relations in a changing world*. New York: Oxford University Press.
- Güner, U. (2008). *Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen güvenlik algılamaları ve bir güvenlik sorunu olarak başarısız devletler*. (Danışman: Birol AKGÜN), Konya: Selçuk Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler ABD Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Holsti, K.J. (1992). *International politics*, New Jersey: Prentice-Hall International Editions.

- Kılıçkaya, H. (2004). Komşu ve çevre ülkeler ile ticareti geliştirme stratejisi, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı:15, Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları.
- Korkmaz, V. (2008). *Asya’da bölgesel güvenlik ve kimlik kurgusu, kuram, anlatı ve uygulama*. (Danışman: Büşra Ersanlı), İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ABD Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Mantar, İ. (2010). *Avrupa güvenlik ve savunma politikasının gelişimi ve genişleme sürecinde transatlantik etkisi*. (Danışman: Uğur Özgöker), İstanbul: Kadir Has Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler ABD Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Nye, J. S. (1990). Foreign Policy is currently published by carnegie endowment for international peace. *Foreign Policy*, No:80, 153-171.
- Pruitt, D.G. (1964). National power and international responsiveness. *Background*, 7(4), 165-178.
- Romm, J. J. (1993). *Defining national security: the nonmilitary aspects. pew project on America's task in a changed world* (Pew Project Series). New York: Council on Foreign Relations Press.
- Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA). (2010). *Araştırma merkezlerinin yükselişi - türkiye’de dış politika ve ulusal güvenlik kültürü raporu-* (Hazırlayanlar: Bülent Aras, Şule Toktaş, Ümit Kurt), Ankara: SETA Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (1995). *Uluslararası politika ve dış politika analizi*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Tellis, A. & Bially ,J.J. & Layne, C. & McPherson, M. & Sollinger,J.M. (2000). *Measuring national power in the postindustrial age*. RAND/MR–1110-A.
- Torun, A. (2012). *Ulusal güvenlik ve küreselleşme: Türkiye’nin ulusal güvenlik politikasının dönüşümünde küreselleşmenin rolü*. (Danışman: Prof. Dr. İlhan UZGEL), Ankara Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler ABD.
- Wolfers, A. (1952). ‘National Security’ as an ambiguous symbol, *Political Science Quarterly*. 67(4), 481-502.